

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
УЖГОРОДСЬКА УКРАЇНСЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ
ІМЕНІ СВЯТИХ КИРИЛА І МЕФОДІЯ
ЛАНГАДСЬКА МИТРОПОЛІЯ ЕЛЛАДСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРВИ
КОШИЦЬКО-МИХАЙЛІВСЬКА ЄПАРХІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
ЧЕСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ТА СЛОВАЧЧИНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ МОНМС УКРАЇНИ
СПІЛКА РЕКТОРІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ПРИВАТНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ОСЕРЕДОК НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

***«Зародження та розвиток
українського цивілізаційного простору:
проблеми національного державотворення,
духовної та культурної
самобутності українського народу»***

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції
(Ужгород, УУБА, КаУ, 11–12 листопада 2011 року)

Конференція проходила в рамках відзначення 1500-тої річниці утвердження української державності та 20-тої річниці відродження державної незалежності України

УДК 930.85(477) (063)

ББК ТЗ(УУкр) лО

3-35

*Друкується з благословення
Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України,
Предстоятеля Української Православної Церкви,
Володимира (Сабодан)*

Затверджено на засіданні Богословсько-видавничої комісії Ужгородської української богословської академії імені святих Кирила і Мефодія від 20 січня 2012 року, протокол №7/1.

Рекомендовано до видання рішенням вченої ради Ужгородської української богословської академії імені святих Кирила і Мефодія від 26 січня 2012 року, протокол №6 та вченою радою Карпатського університету імені Августина Волошина від 26 січня 2012 року, протокол №6б.

Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Зародження та розвиток українського цивілізаційного простору: проблеми національного державотворення, духовної та культурної самобутності українського народу», (Ужгород, УУБА, КаУ, 11–12 листопада 2011 року). – Ужгород: інформаційно-видавничий центр УУБА–КаУ (директор Федчук Д. В.), 2012. – 584 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Архімандрит Віктор (Бедь), доктор богословських наук, доктор юридичних наук, професор – голова редакційної комісії.

Гайданка Євгеній Іванович, кандидат політичних наук, проректор з наукової та методичної роботи – відповідальний секретар редакційної комісії.

Артьомова Майя Георгіївна, доктор філософії, професор.

Архімандрит Василій (Садварій), доктор богослов'я, професор.

Архімандрит Гавриїл (Кризина), доктор богослов'я, професор.

Архімандрит Арсеній (Бочкарь), доктор богослов'я, доцент.

Лендел Михайло Андрійович, доктор економічних наук, професор.

Матейок Олег Анатолійович, доктор психологічних наук, професор.

Мацола Василь Іванович, доктор філософії, кандидат економічних наук, професор.

Онїщук Микола Васильович, доктор юридичних наук, професор.

Протодиякон Федір Копинець, доктор мистецтвознавства, доцент.

Стецяк Іван Петрович, доктор філософії, кандидат педагогічних наук, професор.

Стрельбицький Микола Павлович, доктор юридичних наук, професор.

Урста Сергій Васильович, доктор богослов'я, доцент.

Халамендик Вікторія Борисівна, доктор філософських наук, професор.

Хоменко Тетяна Іванівна, доктор філософії, кандидат філософських наук, професор.

Шимко Олена Володимирівна, доктор філософії, кандидат філологічних наук, професор.

©

Відповідальність за добір та викладення матеріалу несуть автори.

Редакція залишає за собою право літературного редагування статей.

Передрукування дозволяється лише за письмовою згодою редакції.

Протоієрей Сергій Микуланинець <i>Духовний вплив Української Православної Церкви на розвиток та встановлення української державності в сучасних умовах</i>	131
Товтин Надія Іванівна <i>Культурно-мистецьке життя Срібної Землі у продовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст.</i>	134
Урста Сергій Васильович <i>Православна педагогіка та її вплив на духовно-моральне становлення особистості</i>	143
Яра Маріанна <i>Про особливості богослужбової обрядовості в Галичині</i>	146

Секція 2.

Проблеми вітчизняного державного будівництва та націотворення: історичний, політичний та правовий аспекти

Аксьонова Віра Ігорівна <i>Інфосфера як новий соціальний концепт міжкультурної комунікації в умовах сучасного державотворення</i>	152
Божко Олексій Олексійович <i>Проблема форми державного правління Гетьманату П. Скоропадського</i>	166
Вайдич Андрій Володимирович <i>Розумність строків у кримінальному процесі</i>	173
Воронкова Валентина Григорівна <i>Становлення національного державотворення як європейський вибір України</i>	177
Ішин Андрій В'ячеславович <i>Трагедія «військового комунізму»: Кримський урок</i>	192
Лугош Віталій Володимирович <i>Проблеми корпоративного управління в Україні. Шляхи вирішення проблеми та нововведення у вітчизняному законодавстві</i>	208
Мателешко Юрій Павлович <i>Головні чинники державної єдності Київської Русі кінця ІХ – першої третини ХІІ ст.</i>	215
Мелеганіч Ганна Ігорівна <i>Особливості регулювання проблеми політичного русинства на Закарпатті</i>	218
Онацький Максим Юрійович <i>Приватна орендна промисловість Харкова в роки НЕПу</i>	227
Піфко Олександр Олександрович <i>Проблеми співвідношення правового режиму земельних ділянок та іншого нерухомого майна, при державній реєстрації прав на землю</i>	232
Попов Сергій Миколайович <i>Формування механізмів зворотних зв'язків у системі державотворення</i>	238
Руцак Іван Володимирович <i>Розвиток правової системи України в період становлення незалежності (1991–2011 рр.)</i>	253
Сапа Наталія Вікторівна <i>Правові аспекти антикризового державного управління</i>	261
Стряпко Антоніна Дмитрівна <i>Формування національної ідеї українською творчою інтелігенцією</i>	267
Стряпко Іван Олександрович <i>Роль держави у забезпеченні єдності українського суспільства: ідеологічний аспект</i>	277

Література

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. – М.: Владос, 1994. – 336 с.
2. Бех В.П. Інформаційна сутність соціальних систем як онтологічна основа сучасного інтеграційного процесу / Нова парадигма: Журнал наукових праць / Гол. Ред. В.П.Бех. – Вип.65. – Ч.1. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – 411 с.

**ПРОБЛЕМА ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ
ГЕТЬМАНАТУ П. СКОРОПАДСЬКОГО**

Божко Олексій Олексійович, магістр історії

Криворізький державний педагогічний університет, Київська духовна семінарія

Проблема форми державного правління Гетьманату П. Скоропадського. У цій статті автор розглядає державотворчі процеси в Україні в період Гетьманату Павла Скоропадського в контексті вирішення проблеми форми державного правління Української Держави.

Ключові слова: Українська Держава, Павло Скоропадський, українська революція 1917–1921 рр.

Проблема формы государственного правления Гетманата П. Скоропадского. В данной статье автор рассматривает процессы формирования государственности в Украине в период Гетманата Павла Скоропадского в контексте становления формы государственного правления Украинской Державы.

Ключевые слова: Украинская Держава, Павел Скоропадский, украинская революция 1917–1921 гг.

The problem of the government form the Hetmanat P. Skoropadskiy. In this article the researcher explores state processes in Ukraine during the Hetmanat of Pavlo Skoropadsky in the context of Ukrainian state's government establishment.

Key words: Ukraine State, Pavlo Skoropadskiy, Ukrainian revolution 1917–1921.

Майже хрестоматійним та нібито очевидним сьогодні є твердження про монархічний характер Української Держави гетьмана П. Скоропадського. У цьому питанні були досить однозначними як радянська історична наука, так й історіографія української діаспори. Зокрема, саме таке бачення форми державного правління Другого Гетьманату засвідчували і прихильники, і противники гетьмана у своїх історичних творах та публікаціях. На нашу думку, багато в чому подібне трактування пов'язане із розвитком та становленням гетьманського руху в середовищі української еміграції, а також із розробкою ідеї української гетьманської монархії В. Липинським, які оберталися саме навколо особи П. Скоропадського. Проте неоднозначність характеру гетьманської влади та форми правління Української Держави засвідчував ще міністр закордонних справ уряду П. Скоропадського Дмитро Дорошенко. На його думку, коли звернутися до сучасного політичного лексикону, то ледве чи можна знайти відповідні терміни для точного їх визначення [6, с. 71].

Загалом при вивченні проблеми форми державного правління Гетьманату П. Скоропадського необхідно враховувати те, що Українська держава, яка проіснувала з 29 квітня по 14 грудня 1918 року, не набула свого остаточного державно-правового наповнення та оформлення. Саме її існування визначалося Тимчасовими законами про державний устрій, що й підкреслює її непевний перехідний характер [9, с. 101; 3, с. 100]. Адже в результаті скликання Державного Сейму, яке планувалося на 15 лютого 1919 року [20, с. 185], державний лад міг бути кардинально змінений [6, с. 97]. Тому, на нашу думку, форму державного правління слід розглядати виходячи не з її інтенції, не з пошуку історичних прецедентів, не з оформлення гетьманського руху як цілком монархічного у діаспорі, а з конкретно-історичних умов 1918 року.

Спершу розгляньмо аргументи, які можуть свідчити на користь визначення Другого Гетьманату як монархічної держави. Насамперед це надзвичайні повноваження та прерогативи, якими був наділений гетьман у сфері здійснення законодавчої, виконавчої та судової влади, а також як Верховний головнокомандувач збройних сил [9, с.101]. Вони ставили його в становище, близьке до становища абсолютного монарха, адже не існувало жодного державного органу влади, в тому числі й представницького хоча б із дорадчими функціями, який міг би обмежити дії гетьмана. Правда, не слід забувати про іноземну військову присутність та необхідність рахуватися із позицією вищого австро-німецького командування. Хоча доречно зазначити, що в даному разі ми розглядаємо лише правове поле Української Держави, яка принаймні формально була повністю суверенною та незалежною.

Загальновідомо, що в монархічній державі має бути наявна певна система церемоніалу та етикету, які є важливими складовими публічного життя кожного монарха. Зокрема, не останнє місце у системі церемоніалу займає герб, на якому зображено предмети, що характеризують його господаря (державу чи певну особу). Так, Державний герб Другого Гетьманату був затверджений 29 листопада 1918 року [2, с. 108], хоча робота над його проектом почалася значно раніше. Він був виконаний Георгієм Нарбутом і за задумом авторів мав підкреслювати зв'язок Української Держави з Київською Руссю, Гетьманщиною та Українською Народною Республікою [2, с. 106]. Державний герб являв собою зображення козака з мушкетом на плечі на восьмикутному тлі, у верхній частині якого було розміщено володимирський тризуб. Навколо восьмикутного щита був рослинний орнамент, виконаний у стилі козацького бароко. На нашу думку, у гербі Гетьманату можна простежити певну ідею «культу особи», як можна було б висловитися на радянський манер. Взагалі, такий «культ особи» характерний для монархій, свідченням чого може бути державний гімн Великобританії «God save the Queen» чи Російської імперії «Боже, царя храни».

Тому, на нашу думку, козак з мушкетом не лише підкреслював спадковість із Військом Запорозьким, а й ніби ставав уособленням самої персони гетьмана, так само як литовський герб «Погоня» та герб Московської держави (вершник, що уражує змію) символічно зображали особу великого князя. Прикметно й те, що тризуб використано не як основний елемент герба – його встановлено нагорі щита як своєрідну корону, що також мало підкреслювати монархічний характер Української Держави. Такий герб містився також на державній печатці та на особистому штандарті гетьмана.

На окрему увагу заслуговує і герб самого П. Скоропадського, в якому було поєднано елементи родового герба та герба Війська Запорозького: у

правій половині щита козак з мушкетом, а в лівій – три срібні перевернені стріли. Нашоломник крім пір'я страусів мав ще й булаву. Мантія герба, підбита соболями, замість традиційної корони була увінчана гетьманською шапкою [10, с. 167].

Твердженням на користь монархії може бути і наявність у П. Скоропадського відповідного офіційного титулу, який стосовно до монарха не лише є формою звернення до особи правителя, але й підкреслює його правовий статус у державі та особливе становище у суспільстві. Форма титулу глави Української Держави була така: «Його Світлість, Ясновельможний Пан Гетьман всієї України». Однак сформувався він не одразу. Згідно з

Грамотою до всього українського народу, Павло Скоропадський прийняв на себе титул «Гетьман всієї України» [3, с. 100], а безпосередньо пов'язаний із ним традиційний український титул «Ясновельможний» містився у резолюції зборів, на яких був обраний П. Скоропадський. У цій же резолюції гетьмана названо «дійсним Господарем Землі Української» [6, с. 38]. Звернення «Ваша Світлість» щодо гетьмана вперше було застосоване при визнанні його Болгарією: спочатку болгарським послом, а пізніше – болгарським царем Фердинандом, і відтоді воно увійшло до офіційної титулатури П. Скоропадського [6, с. 73–74]. Так, посол Німеччини в Україні барон А. Мумм при підготовці візиту глави Української Держави до Німеччини також запропонував імператорові Вільгельму II вжити до гетьмана офіційне звертання «Durchlaucht» – «Світлість» [16, с. 44]. Згадуючи свою зустріч із кайзером (5 вересня 1918 року) та його промову, гетьман особливо звертає на це увагу: «Власне, нове в цій промові було те, що він величав мене «Дурхляухт» та говорив про самостійну Україну» [20, с. 275].

Для того, аби зрозуміти причину особливої уваги П. Скоропадського до цієї обставини, спробуємо простежити еволюцію його титулу. Гетьман України був спадковим дворянином, але належав до нетитулованого дворянства (титуловані — князі, графи, барони), щодо якого у зверненні мала використовуватися формула «Ваше благородіє» [22, с. 33]. Як генерал-лейтенант російської армії, за чином він належав до 3 класу Табеля про ранги Російської імперії і відповідно мав титулування «Ваше Превосходительство» [22, с. 21], яке було вищим за попереднє. Титул «Durchlaucht», тобто «Ваша Світлість», надавався князям імператорської крові або князям за особливим пожалуванням государя [22, с. 61, 57]. Тому звернення Вільгельма II до нього таким чином і викликало відповідну реакцію у гетьмана, бо воно ніби підвищувало його статус.

Слід зазначити, що Австро-Угорська імперія піддавала сумніву титул П. Скоропадського «Гетьман всієї України», яке було свідченням соборницької політики, побоюючись сепаратистських настроїв у Галичині. Певне

напруження у стосунки вносила і та обставина, що ерцгерцог Вільгельм Габсбург, відомий в українських колах як Василь Вишиваний, розглядався деякими політичними колами як претендент на українську владу [14, с. 45].

Опосередкованою ознакою монархічного режиму, як відомо з історії, є налагоджені певним чином відносини з церквою. В цьому світлі можна розглянути церковно-державні стосунки за П. Скоропадського. Так, Закони про тимчасовий державний устрій України в статті 9 містили таке положення: «Первенствующа в Українській Державі віра є християнська, православна» [9, с. 102]. В обмін на державну підтримку церква натомість поминала за усталеною традицією П. Скоропадського під час богослужіння. Зокрема з благословення Високопреосвященного Антонія (Храповицького), митрополита Київського і Галицького, форма поминання в українських храмах була така: «О боголюбивій Державі нашій Українській, о благовірнім Гетьмані її Павлі, о всій палаті і воїнстві їх Господу помолимся» [6, с. 71]. Цікаво, що зарубіжний український дослідник А. Москаленко вписує діяльність П. Скоропадського у схему «Бог – Гетьман – Україна» [11, с. 13], яка одразу викликає асоціації з теорією офіційної народності С. Уварова, що була відображена у формулі «Православ'я. Самодержав'я. Народність».

Деякі дослідники намагалися обґрунтувати династичний, спадковий характер влади П. Скоропадського. Найбільш яскравим представником серед них є зарубіжний український історик В. Гришко, який вказує на те, що у свідомості українського політичного світу П. Скоропадський сприймався передусім не як генерал, отаман Вільного козацтва, командир I Українського корпусу, а як нащадок гетьмана, і саме це створювало йому виключний пієтет, престиж і пошану. Зокрема, події 29 квітня 1918 року оцінюються дослідником не як обрання гетьмана, а як відновлення Гетьманщини та династії Скоропадських. Він заперечує виборність гетьманської посади, аргументуючи свою думку тим, що не було ніякої виборчої процедури. В. Гришко доводить, що генерала було не обрано, а проголошено гетьманом, і вбачає у цьому суттєву різницю: проголошення оцінюється ним не як настановлення, а як покликання. Адже учасники з'їзду жодних від себе прав на гетьмана не переливають і не підносять його до гетьманської гідності, бо вони самі такого права не мають. На покликанні і обмежується роль представників народу у справі проголошення монархів [4, с. 116–121]. Крім цього, дослідник, обґрунтовуючи довічність влади П. Скоропадського, висловлює думку, що 14 грудня 1918 року гетьман зрікся влади, а не гетьманства [4, с. 129], тобто, відмовляючись від влади, він не відмовився від прав на владу.

У подібному руслі розмірковує ще один український зарубіжний дослідник – Самовидець. Він стверджує, що гетьман на Україні був, як король у Польщі – обидва обрані на ціле життя. І хоча в Польщі короля обмежували сейм і сенат, гетьман не був так обмежений, бо генеральні ради скликав саме він. Так само й закони, які видавалися у формі гетьманських універсалів, своєрідних монарших декретів, набували чинності без ухвали козацької ради [18, с. 21].

Традиційним для монархії є бачення глави держави як символу, що уособлює єдність нації та історичну наступність. Так, постать П. Скоропадського в еміграції сприймалася як незамінна і унікальна, бо гарантувала українську легітимність і твердий правопорядок, що випливав із традиції. Вона була живим символом і реальним персоніфікатором української монархічної ідеї [4, с. 128].

Таким чином, розглянувши усі можливі аргументи на користь монархічного характеру влади П. Скоропадського і відповідно монархічної сутності Української держави, коротко зупинімося на кожному з них. Насамперед слід зазначити, що надзвичайні повноваження глави держави та наявність певного «культу особи» можуть бути притаманні не лише монархічному, а й республіканському устрою, згадати хоча б Радянський Союз. У цьому зв'язку важливо відмітити, що коли Олександр Палтов – автор Грамоти до всього українського народу та Законів про тимчасовий державний устрій України, підготував проект проголошення Української держави у формі Князівства Київського і Королівства Галицького, П. Скоропадський відкинув будь-які спроби абсолютизації влади. Втім, О. Палтов, як переконаний монархіст, так і залишився ним й по встановленні Гетьманату і не змінив своїх переконань. Весь період існування Української Держави він не залишав надії на перетворення її на ту чи іншу форму монархії і намагався надати їй відповідних рис [1]. Отже, наявність титулу, герба, взаємовигідних стосунків із церквою є лише опосередкованими характеристиками монархічної влади, які можна пояснити, крім викладених вище думок, ще й інерцією, до певної міри зумовленою наслідуванням Російській імперії.

Намагання українських зарубіжних істориків вписати діяльність П. Скоропадського у якусь монархічну історіософську схему, обґрунтувати спадковий та довічний характер гетьманської влади можна пояснити тим, що зазначені автори у своїх роботах не стільки зосереджувалися на дослідженні минулого Української Держави, скільки на ідеологічному оформленні гетьманського руху в еміграції та обґрунтуванні династичності роду Скоропадських. Так само можна зробити висновок, що у визначенні форми державного правління Другого Гетьманату дослідники виходили із позицій історичного (чи правового) прецеденту, як в англосаксонському праві, що принципово невірно, адже в Україні діяла романо-германська правова система, згідно з якою всі норми, які регламентують суспільне життя, мають бути зафіксовані у відповідному нормативно-правовому акті. Оцінювати гетьманську владу П. Скоропадського як спадкову не дозволяє і те, що він здобув її не у спадок від своїх предків, а в результаті державного перевороту. Крім того, в жодному нормативно-правовому акті Української держави не закріплювалися механізми передачі влади саме у спадок своїм наступникам. Зокрема у тимчасовому законі про Верховне управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза Держави ясновельможного пана гетьмана всієї України від 1 серпня 1918 року йдеться, що Колегія Верховних правителів виконує функції глави держави до вступу нового гетьмана в порядку, який буде встановлений окремим законом [21].

Окремо слід наголосити на тому, що урочистий молебень в день обрання П. Скоропадського гетьманом всієї України не мав нічого спільного з церемонією коронації чи помазанням на царство, як вважають такі дослідники як Д. Дорошенко [6, с. 38], А. Москаленко [11, с. 13] та інші. Це заперечує сам гетьман у своїх спогадах. Навіть пізніше, коли вже новообраний митрополит Київський і Галицький Високопреосвященний Антоній (Храповицький) неодноразово натякав йому на необхідності влаштувати щось на зразок коронації, П. Скоропадський, на здивування митрополита, відмовлявся [20, с. 200]. Слід зазначити, що П. Скоропадському його оточення також неодноразово вказувало на необхідність переїхати до Царського (Маріїнського) палацу, який був набагато зручнішим і більше відповідав статусу гетьмана. Але він відхилив дану пропозицію: «Я цього, особливо спочатку, не хотів, мені в цьому не хотілося уподібнитися Керенському, який, незважаючи на багаторазові демократичні запевнення, почав з того, що розмістився у Зимовому палаці [20, с. 243]».

Так само, в жодному документі не затверджувався монархічний характер гетьманської влади. Навпаки, в заяві Ф. Лизогуба від 10 травня 1918 року йшлося: «Гетьман не думає стати самодержцем. Назва Гетьман це втілення в історичній національно-українській формі ідеї незалежної і вільної України. Стоячи на чолі Українського Правительства, Гетьман тим самим відновляє й закріплює в народній свідомості думку про невідбіральні народні та козацькі вольности [5, с. 94–95]». Зокрема, в обітниці на вірність Українській Державі, яку мали принести усі державні службовці Другого Гетьманату [7, с. 104–105] та громадяни України [8], жодним словом не обмовлено вірою і правдою служити гетьману, що підкреслювало б монархічний характер Гетьманату. Єдине, що у тексті присяги, яку мали складати військові, крім іншого йшлося про служіння вірою і правдою Україні та Ясновельможному Пану Гетьману, але не як всевладному монарху, а «як найвищому вождю українських армій і флоту» [7, с. 105]. Тобто мова виключно про зобов'язання виконувати накази свого верховного головнокомандувача.

Аби остаточно завершити розгляд «монархізму» П. Скоропадського, зазначимо, що ще в еміграції такі визначні українські діячі як В. Липинський, О. Скоропис-Йолтуховський, М. Кочубей та інші переконували його віддати своє ім'я та маєстат служінню ідеї українського монархізму. Проте гетьман не був остаточно впевнений у життєздатності такого руху. Тільки так, на думку сучасного дослідника Г. Папакіна, можна пояснити його роздуми з приводу підписання записування, якого вимагав В. Липинський. Він не був упевнений, судячи зі згадок Липинського та Кочубея, у самій доцільності того беззастережно монархічного характеру нового гетьманського руху, який надавав йому творець гетьманської легенди. Посилаючись на «непопулярність монархічного гасла та необхідність його заховування до часів більш спритних кон'юктур», Скоропадський намагався внести зміни до програмних документів Української спілки хліборобів-демократів, спрямовані на надання йому більш демократичних рис, що сприймалося Липинським як «перша спроба розбити ідеологічно нашу організацію». Таким чином, гетьман підписав записування про відданість монархічній ідеї лише в листопаді 1921 року, і вже відтоді дотримувався її до кінця свого життя [12, с. 94].

Виходячи з того, що П. Скоропадський не був монархом, логічно було б розглядати інститут гетьмана в Українській Державі як звичайного президента республіки, що має специфічну українську назву. Такого погляду дотримувалися деякі українські політичні партії (соціалісти-федералісти, соціалісти-революціонери, соціал-демократи, соціалісти-самостійники) [6, с. 57]. Сам П. Скоропадський з цього приводу висловлювався таким чином: «Погодитися на роль президента республіки в той час я вважав згубним для всієї країни, краще було б не починати всього діла. Країна, по-моєму, може бути врятована тільки диктаторською владою, тільки волею однієї людини

можна повернути у нас порядок, вирішити аграрне питання та провести демократичні реформи, які так необхідні нашій країні [20, с. 174]». Цікаво, що й посол Німеччини в Україні барон А. Мумм вважав гетьмана чимось середнім між правлячим монархом і президентом республіки, і саме тому при підготовці візиту глави Української Держави до Німеччини він запропонував імператорові вжити до гетьмана офіційне звертання «Durchlaucht» [16, с. 44] як середнє між «Ваша Величність», щодо правлячих монархів, та «Ваше Превосходительство» (еквівалентний титулу «Ексцеленція») для некоронованих глав держав та глав урядів.

Таким чином, форму державного правління Другого гетьманату можна окреслити як диктатуру. На підставі вивчення історіографії з проблеми дослідження, можемо зазначити, що на цій характеристиці Української Держави зупиняються такі сучасні українські дослідники як Р. Пиріг [15, с. 66–67], Г. Папакін [13, с. 24–25], О. Рубльов, О. Реєнт [17, с. 112], Я. Пеленський [14, с. 28–30], А. Серєда [19, с. 9]. Зокрема, Г. Папакін звертає увагу на те, що відвоювання незалежності більшістю західних окраїн колишньої Російської імперії: Фінляндії – на півночі, Естонії, Латвії та Литви – на північному сході, Польщі – на заході, процес здобуття суверенітету в усіх цих новонароджених державах виявився тісно пов'язаним із визначними постатями національного консервативного табору, встановленням диктаторських режимів, рішучим приборканням соціалістичної демократії та збройною боротьбою проти її інтернаціонального лівого крила, що спиралося на підтримку Радянської Росії. Він робить висновок, що оскільки цей процес відбувався на уламках Російської та Австро-Угорської імперій, то мав усі ознаки статистичної закономірності [13, с. 16].

Отже, роблячи висновок стосовно форми державного правління Другого гетьманату, слід наголосити на тому, що розглядати її треба виходячи не з її інтенції, не з пошуку історичних прецедентів та аналогій у минулому, не з оформлення гетьманського руху як цілком монархічного у діаспорі, а з конкретно-історичних умов квітня–грудня 1918 року. На підставі аналізу історичних джерел та історіографії з проблеми дослідження можна зробити такий висновок: Українська Держава П. Скоропадського базувалась на переплетінні монархічних, республіканських та диктаторських засад, що мало підвищувати рівень керованості країною. На форму державного правління, яка прийшла на зміну Українській Народній Республіці, очолюваній Центральною Радою, найбільше вплинули співвідношення соціальних і політичних сил, традиції країни, внутрішні і зовнішні фактори. Всі ці обставини призвели до появи постаті національного символу сильної влади – гетьмана, але вони ж і не дозволяли повернутися до старих часів монархізму.

Література

1. Гай-Нижник П. «Сірий кардинал» гетьмана П. Скоропадського (Нариси до політичного портрету О. О. Палтова): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/67doc.php>.
2. Гай-Нижник П. П. З історії створення Державного Герба та Печатки Української Держави Павла Скоропадського / Павло Павлович Гай-Нижник // Архіви України. – 2001. – № 6. – С. 104–108.
3. Грамота до всього українського народу // Верстюк В. Науково-документальна збірка до 90-річчя запровадження державної служби в Україні / [В. Верстюк, П. Гай-Нижник, С. Коник та ін. / упоряд. А. Вишневський]. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2008. – С. 100–101.
4. Гришко В. Дідичне гетьманство в роді Скоропадських – підстава української державності / Володимир Гришко // 60-річчя відновлення Українського Гетьманства. – Торонто: Батьківщина, 1978. – С. 111–141.
5. Декларація кабінету Ф. А. Лизогуба про завдання уряду. 10 травня 1918 р. // Дорошенко Д. Ілюстрована історія України 1917–1923 рр. / Дмитро Дорошенко. – Ужгород, 1930. – Том II. Українська Гетьманська Держава 1918 р. – С. 94–96.
6. Дорошенко Д. Ілюстрована історія України 1917–1923 рр. / Дмитро Дорошенко. – Ужгород, 1930. – Том II. Українська Гетьманська Держава 1918 р.
7. Закон про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі // Верстюк В. Науково-документальна збірка до 90-річчя запровадження державної служби в

Україні / [В. Верстюк, П. Гай-Нижник, С. Коник та ін. / упоряд. А. Вишневський]. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2008. – С. 104–105.

8. Закон Ради міністрів про громадянство Української Держави. 2 липня 1918 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=1219503.

9. Закони про тимчасовий державний устрій України // Верстюк В. Науково-документальна збірка до 90-річчя запровадження державної служби в Україні / [В. Верстюк, П. Гай-Нижник, С. Коник та ін. / упоряд. А. Вишневський]. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2008. – С. 101–104.

10. Лукомский В. К. Малороссийский гербовник / В. К. Лукомский, В. Л. Модзалевский. – К.: Либідь, 1993.

11. Москаленко А. У 60-ліття Другої Гетьманщини / Андрій Москаленко // 60-річчя відновлення Українського Гетьманства. – Торонто: Батьківщина, 1978. – С. 13–17.

12. Папакін Г. В. Павло Скоропадський: перші роки на еміграції / Георгій Володимирович Папакін // Український історичний журнал. – 2008. – №4. – С. 81–95.

13. Папакін Г. Павло Скоропадський і державотворчі процеси доби Української революції 1917–1921 років / Георгій Папакін // Верстюк В. Науково-документальна збірка до 90-річчя запровадження державної служби в Україні / [В. Верстюк, П. Гай-Нижник, С. Коник та ін. / упоряд. А. Вишневський]. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2008. – С.15–31.

14. Пеленський Я. Передмова: Спогади Гетьмана Павла Скоропадського (кінець 1917 – грудень 1918) / Яків Пеленський // Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). – К., Філадельфія, 1995. – С. 11–34.

15. Пиріг Р. Державна служба Гетьманату Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.) / Руслан Пиріг // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – 2009. – № 15. – С. 66–95.

16. Пиріг Р. Я. Гетьманат Павла Скоропадського з погляду німецько-австрійських союзників / Руслан Ярославович Пиріг // Український історичний журнал. – 2008. – № 4. – С. 38–47.

17. Рубльов О. С. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – К.: Альтернативи, 1999. – 320 с.

18. Самовидець. Недавня Гетьманщина. У 15 роковини Гетьманщини з 1918 року / Самовидець. – Чикаго, 1933.

19. Серeda А. Досвід організації органів державної влади в добу Гетьманату П. Скоропадського / Анжела Серeda // Верстюк В. Науково-документальна збірка до 90-річчя запровадження державної служби в Україні / [В. Верстюк, П. Гай-Нижник, С. Коник та ін. / упоряд. А. Вишневський]. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2008. – С. 9–14.

20. Скоропадський П. Воспоминания: конец 1917 года по декабрь 1918 года / Павел Скоропадский // Скоропадский П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). – К., Філадельфія, 1995. – С. 45–325.

21. Тимчасовий закон Ради міністрів Української Держави про Верховне управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза Держави ясновельможного пана гетьмана всієї України. 1 серпня 1918 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=1219503.

22. Шепелев Л. Е. Титулы, мундиры, ордена в Российской империи / Леонид Евгениевич Шепелев. – Л.: Наука, 1991. – 226 с.

РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Вайдич Андрій Володимирович, юрист II класу
Бориспільська міжрайонна прокуратура Київської області

Розумність строків у кримінальному процесі. Автор розглядає принцип розумності строків у кримінальному провадженні в порівнянні чинного з новим КПК України. Проводиться аналіз цього принципу через ряд положень нового КПК України та пропонується розширити коло учасників яким надано право на звернення до прокурора, слідчого судді або до суду із клопотанням про необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій)у більш короткі строки, включивши до вказаного переліку особу заявника.